

Lampinen, Osmo & Savola, Marita & Välke-Salmi, Riitta: Koulutus käännekohdassa. Jyväskylä. Gummerus. 1982.

Kolme opetusministeriön virkamiestä on julkaissut kirjan, jossa he pyrkivät arvioimaan suomalaista koulutuspolitiikkaa yleisiä yhteiskunnallisia kehitystekijöitä vasten tarkasteltuna. Kirja on luonteeltaan poleeminen, mutta sisältää kuitenkin erityisesti koulutuksemme varhaisempia vaiheita tarkastellessaan myös asiapohjaisempaa tekstiä. Kirjoittajien mielestä koulutusjärjestelmämme on läpikäynyt kaksi suurta murrosta. Ensimmäinen murros tapahtui viime vuosisadan lopulla, jolloin suomalaisuusliike otti asiakseen kansansivistyksen levittämisen. Tekijät toteavat, että sen jälkeen kun ajatus kaikkiin kansankerrokseen ulottuvasta yleisestä koulusta on kerran esitetty, on vaikea enää esittää yhtä vallankumouksellisia ajatuksia. Vaikka suomalaisuusliikkeellä olikin epäilemättä huomattava vaikutus kansanopetuksen laajentamiseen, niin totuuden ja tasapuolisuuden nimessä on muistettava, että asian etenemiseen vaikuttivat monet muutkin seikat, mm. teollistuminen, elinkeinovapauslaki, teollisuustyöväestön synty, elinkeinorakenteen muutos sekä opetustoimen irtautuminen kirkon holhouksesta.

Tämän ensimmäisen murroksen tekijät käsittelevät hyvin lyhyesti. Sen merkitys ei kirjan kokonaisuuden kannalta olekaan kovin keskeinen, mutta historiallista perspektiiviä se joka tapauksessa tarkastelulle antaa. Koulutuksen toinen murros sai alkuvauhtinsa 1950-luvulta, jolloin sotia ennen alkanut taloudellinen vaurastuminen jatkui.

Suomalaisen yhteiskunnan yleisideologiaksi vakiintui kirjoittajien mukaan parin vuosikymmenen ajaksi taloudellisen kasvun ja yhteiskuntarakenteen muutoksen linja. Tämä näkyi selvästi 1960- ja 1970-lukujen koulutuspolitiikassa. Tätä vaihetta kirjoittajat käsittelevät hiukan pitempään ja perusteellisemmin. Kuvaavaa tälle kaudelle oli, että koulutusta alettiin tarkastella yhä enemmän taloudellisen kasvun näkökulmasta ja koulutuksen taloustieteen menetelmin. Tässä jaksossa kuvataan lyhyesti kaikki kyseiselle ajanjaksolle keskeiset koulutuspoliittiset hankkeet ja uudistustoimenpiteet. Tämän toisen murroksen seurauksena on kirjoittajien mukaan jouduttu informaatioyhteiskuntaan, joka on uudellinen suoritusyhteiskunta. Se painottaa entistä enemmän teoreettisen tiedon ja koulutuksen merkitystä. Kun kaikille tarjotaan potentiaalinen mahdollisuus kouluttaa itseään ammattiin, on kohtalo niille, jotka putoavat oravanpyörästä, entistä julmempi. Näin koulutuksen valikointitehtävä on kirjoittajien mielestä tullut entistä tärkeämmäksi. Tämä väite on jossain määrin kyseenalainen, sillä viimeaikaisessa keskustelussa on usein todettu, että kun koulutus yleistyy, sen merkitys valikoijana saattaa jopa vähetä. Näin asia näyttää olevan ainakin yleiseltä kannalta tarkastellen. Eri asia on, että nykyisessä koulutuksessa on sisäänrakennettuna systeeminä vahvoja eriarvoisuutta ylläpitäviä elementtejä, joista on alettu kiinnostua esim.

Ruotsissa ja muualla maailmassa entistä enemmän (Den dolda läroplanen). Koulutuksen tätä puolta ei kirjassa kuitenkaan tuoda lainkaan esiin. Näiltä osin kirjassa ei siis päästä pintaa syvemmälle, vaan siinä on toistettu ne yleiset, sinällään paikkansapitävät perusasiat, jotka ovat jo kaikkien tiedossa.

Ennen loppulukua, joka sisältää kaksi tulevaisuudennäkemyistä koulutuksen kehityksestä, tarkastellaan koulutusta työttömyyden, miesten ja naisten roolien, nuorison koulutushalukkuuden ja jatkuvan koulutuksen näkökulmista. Nämä ekskursiot jäävät kuitenkin jokseenkin irralleen kirjan teemasta, vaikka yhteyksiä koulutuksen muutokseen toki löytyy ja esitetään. Osittain näiden erityisongelmien tarkastelussa on eksytty liian yksityiskohtaiseen ja itsetarkoitukseksi jäävään käsittelyyn.

Aikuiskasvattajien kannalta mielenkiintoinen luku on tietysti "Ihmisen elämänikäinen kasvatus ja jatkuvan koulutuksen periaate". Valitettavasti jakso on kuitenkin varsin lyhyt ja pintapuolinen. Kaiken lisäksi se sisältää useita käsite- ja asiavirheitä. Tuntuu hiukan oudolta, että kirjoittajat ovat nähneet tarpeelliseksi tuoda alan "käsitteistöön" vielä omat aineksensa. Tällainen on esimerkiksi kirjassa käytetty "elämänikäinen kasvatus". Termi ei mielestäni ole missään suhteessa parempi yleisesti hyväksyttyä "elinikäinen kasvatus" -termiä. Kirjassa puhutaan myös "aikuisen vapaan sivistystyön" kehittämisestä ikäänkuin Aikuiskoulutuskomitea olisi käyttänyt tällaista käsitettä. Ihmetellä täytyy, mistä tällainen tautologinen käsite on tullut mukaan. Myöskin muilta osin käsitteistö on luvottoman epätasua.

Pahin asiavirhe lienee se, että kirjan mukaan ensimmäiset työväenopistot perustettiin kansalaissodan jälkeen. Ensimmäinen työväenopistohan

perustettiin Tampereelle jo vuonna 1899 ja vuonna 1920 oli toiminnassa 24 työväenopistoa.

Kun elinikäisen kasvatuksen merkitys on tuotu kirjassa korostetusti esiin, niin olisi odottanut kirjoittajilta hieman syvällisempää perehtymistä asiaan. Tähän kun olisi ollut mahdollisuuksia esim. vuonna 1981 ilmestyneen "Elinikäinen kasvatus" -kirjan avulla. Kirja on tosin mainittu lähdeluettelossa, mutta ilmeisesti sen lukeminen on jäänyt vähäiseksi. Toinen keskeinen kirja, jonka sisältö ei näytä avautuneen kirjoittajille on Botkinin ym. No limits to learning. Siinä esitettyjä ajatuksia olisi luultavasti voinut hyödyntää huomattavasti enemmän kirjan loppuosassa, jossa esitetään kaksi erilaista tulevaisuudennäkemystä.

Ensimmäinen näistä on "informaatioyhteiskunnan malli", joka lyhyesti ilmaisten merkitsee nykyisenkaltaisen kehityksen jatkumista sellaiseenaan myös tulevaisuudessa. Toinen malli on "omaehtoisen kehityksen malli", joka monessa suhteessa muodostaa vastakohtan edelliselle, tehokkuuteen ja kilpailukyvyyn säilyttämiseen pyrkivälle mallille. Omaehtoisen mallin muotoutumisen perustana on yhteiskunnassa tapahtuva marginalisoituminen. Tekijät esittävät, että nämä marginaaliryhmät alkavat etsiä uusia arvoja elämäänsä ja vaihtoehtoisia elämäntyyliä. Tällaisina marginaaliryhminä mainitaan työttömät, sairaat, työrajoitteiset, syrjäseudulla asuvat jne. Näiden lisäksi etenkin naisilla ja nuorilla on sopeutumiso ongelmia suoritusyhteiskunnan maskuliinisiin arvoihin, todetaan edelleen.

Mitä nämä erilaiset tulevaisuudennäkemysmallit sitten vaikuttavat koulutuksen suunnitteluun? Kaiken kaikkiaan on todettava, että erot eivät tule kirjassa kovinkaan selvästi esille. Selvin ero lienee se, että informaatioyhteiskunnassa —

kirjoittajien mukaan — luotetaan enemmän formaaliin koulutusjärjestelmään, kun omaehtoisessa tulevaisuudenmallissa koulutuksen muutos lähtee liikkeelle oppilaista, eli myöskin kasvatuksellinen toimintajärjestelmässä. Kysymys on siis koulutuksen ”horisontaalisesta integraatiosta”, josta jatkuvan kasvatuksen teoreetikot ovat puhuneet parinkymmenen vuoden ajan. Tulevaisuuden mallien käyttö koulutuksen muutoksen kuvauksessa on jäänyt kirjassa keskeneräiseksi. Kirjoittajat eivät ole kyenneet syntetisöimaan sitä tieto- ja asiakokonaisuuksia, jonka he ovat kirjaan keränneet. Jos heidän pääpyrkimyksensä on ollut näiden koulutuksen tulevaisuudenmallien hahmottaminen, niin täytyy sanoa, että näiltä osin kirja on jäänyt valitettavan kevyeksi. Sivumäärältäänkin tämä jakso on vain hiukan yli 10 sivua. Pääpaino kirjassa on suomalaisen koulutuspolitiikan kehityksen ja nykytilan tarkastelussa. Eräiltä osin tämä on tehty asiantunteuksella ja sujuvasti tapahtunutta kehitystä kuvailen. Valitettavasti juuri jatkuvan kasvatuksen osalta kirja jää varsin pinnalliseksi. Lopputuloksen kannalta olisi epäilemättä ollut eduksi, jos kirjoittajat olisivat antaneet käsikirjoituksen myös jonkun aikuiskasvatuksen asiantuntijan luettavaksi. Positiivisena seikkana on pidettävä sitä, että he ovat joka tapauksessa pyrkineet kirjassaan ottamaan aikuiskasvatuksen huomioon yhteiskunnan kasvatusjärjestelmän yhtenä olennaisena osana.

Kirjassa ei pohdita sitä kumpi esitetyistä koulutuksen tulevaisuudenmalleista on todennäköisempi. Luultavasti kumpikaan malleista ei toteudu ”puhtaasti” (sikäli kun mallien avulla on hahmotettavissa kaksi erilaista tulevaisuudenkuvaa). Tällä hetkellä

vaikuttaa siltä, että omaehtoisesta mallin toteutumismahdollisuudet (tai mahdollisuudet vaikuttaa edes osittain harjoitettavaan koulutuspolitiikkaan) ovat valitettavan vähäiset. Tämä johtuu siitä, että omaehtoisesta mallin katalysaattoreina toimivat marginaaliryhmät eivät toistaiseksi muodosta sellaista yhtenäistä ryhmää, jolla on laajempaa merkitystä yhteiskunnallisena painostusjärjestönä.

Jukka Tuomisto